

PROFESORIUS MYKOLAS ROMERIS (1880–1945)

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris – neeilinė asmenybė savo nuopelnais Lietuvos valstybei, visuomenei ir mokslui. Įgimta energija, plati erudicija, tvirtos demokrato pažiūros ir tolerancija, gilus pilietiškumo suvokimas ir geriausios žmogiškosios savybės leido jam išties daug nuveikti gimtojo krašto labui. M. Romerio gyvenimas tarsi „suspaustas“ į 65 amžiaus metus, per kuriuos, ypač per dvidešimtį metų, sutapusių su Lietuvos nepriklausomybe, jis suspėjo nuveikti neįtikėtinai daug.

Ši asmenybė neeilinė dar ir tuo, kad jo pasirinktas gyvenimo kelias nebuvo būdingas tos aplinkos, kuriai jis priklausė, atstovui. Kilęs iš senos sulenkėjusių Lietuvos bajorų giminės, jis reiškėsi kaip įsitikinęs demokratas, mylintis ir vertinantis paprastą liaudį, tikras Lietuvos pilietis ir patriotas.

Lemiamą reikšmę M. Romerio asmenybės formavimuisi, jo paties pripažinimu, turėjo jo studijų metai.

Aukštąjį teisinį išsilavinimą savo motinos valia M. Romeris įgijo privilegijuotoje Peterburgo imperatoriškojoje teisės mokykloje, kuri rengė bajorų vaikus dirbti carinės Rusijos valstybės aparate. Auklėjami izoliuoti nuo visuomenės, nuo carizmui svetimų minčių ir idėjų, jos auklėtiniai turėjo išaugti konservatyviais, idėjiškai susijusiais su esama santvarka, patikimais valstybės veikėjais. Tačiau suartėjęs su priešiška esamai santvarkai nusiteikusiais studentais, M. Romeris ne tik nenuėjo mokykloje jam programuojamu keliu, bet ir persiėmė naujomis idėjomis, kurių ankstesnėje savo aplinkoje nebūtų galėjęs išgirsti. Jo nusistatymas prieš carizmo viešpatavimą, skiepytas šeimoje, pasak jo paties, dabar „įgijo dar ryškaus socialinio pobūdžio“ [1, p. 188].

Baigęs Teisės mokyklą, bet iš principo nusistatęs netarnauti caro įstaigose, M. Romeris išvyko į užsienį tęsti mokslų. Semestrą klausęs paskaitų Krokuvos Jogailos universiteto Filosofijos fakulteto istorijos skyriuje, 1902–1905 m. jis studijavo pasaulinio garso Paryžiaus laisvojoje politinių mokslų mokykloje. Studijų metai Paryžiuje M. Romeriui buvo ypač reikšmingi pilietinio apsisprendimo prasme: veikiamas iš Lietuvos atvykusių studentų būrelio įkurtos draugijos „Lithuania“ ir ypač draugijos vadovo Juozo Petručio, jis visam gyvenimui suvokė, jog jo, Lietuvos lenko, pareiga yra žengti drauge su savo gimtojo krašto žmonėmis, jog tuo metu besiplečiantis lietuvių tautinis judėjimas esąs ir jo, kaip šio krašto piliečio, reikalas [1, p. 195–197].

Nuo šio laiko visą savo gyvenimą, kaip vėliau prisipažino M. Romeris, „kaip koks legendinis Sizifas ritau akmenį į kalną, ir tas akmuo nuolat riedėjo žemyn. Įrodinėjau <...>, kad mes, Lietuvos lenkai, turime stoti į piliečių eiles – Lietuvai, o ne Lenkijai, turime suprasti ir laikyti savo pareiga ir garbe visuomet dalyvauti pirmosiose kūrėjų gretose ir vadovautis krašto gerove, o ne kitų kraštų visuomenių interesais“ [2, p. 107]. M. Romeris vylėsi, kad jo sėtas pilietiškumo grūdas išdygs ir suvešės. Deja, sėjėjas matė ir skaudžiai išgyveno, kad dygo jis silpnai.

Baigęs studijas ir apsigyvenęs Vilniuje, M. Romeris ėmėsi aktyvios visuomeninės ir publicistinės veiklos, aktyviai įsitraukė į Vilniaus lenkų demokratinį judėjimą bei lietuvių veiklą. Reikšmingiausi šio laikotarpio jo darbai buvo 1906 m. Vilniuje leistas demokratinės pakraipos dienraštis „Gazeta Wileńska“, propagavęs tautų bendradarbiavimą ir kėlęs Lietuvos lenkų dalyvavimo lietuvių nacionaliniame judėjime klausimą, taip pat 1907 m. parašytas didelis (438 psl.), šaltiniais gausiai paremtas veikalas lenkų kalba „Lietuva. Lietuvių tautinio atgimimo studija“, tapęs pirmąja moksline studija lietuvių tautinio atgimimo istorijos klausimu.

Visuomeninė veikla šiuo laikotarpiu iš M. Romerio atimdavo visą laiką. Materialiai remiamas tėvų, jis net įstojęs į advokatūrą advokato praktika užsiiminėjo nedaug, tik tiek, kiek tai buvo būtina stažui įgyti. Iki pat Pirmojo pasaulinio karo tarp to meto Vilniaus inteligentų M. Romeris buvo plačiai žinomas kaip publicistas ir istorikas, o ne kaip teisininkas.

Vildamasis, kad Lenkijos tautinis atgimimas pasitarnaus ir kitų Rusijos imperijos vakarinių pakraščių tautų išsilaisvinimui, taigi ir Lietuvos tautiniam atgimimui, kilus didžiajam karui, M. Romeris 1915 m. gegužės mėn. slaptai išvyko į austrų valdomą Lenkijos dalį, įstojo eiliniu kareiviu į J. Pilsudskio organizuojamus lenkų legionus, dalyvavo kautynėse prieš rusus. Tai buvo rizikingas, asmeninės drąsos ir ryžto reikalaujantis žingsnis. Tačiau greitai pajutęs šį sąjūdį kryptantį į lenkų nacionalizmą, suprato klydęs ir iš legionų netrukus pasitraukė.

Ypač turiningi ir produktyvūs M. Romeriui buvo tarpukario Lietuvos Respublikos gyvavimo metai. Nepriklausydamas politinėms partijoms ir nesiekdamas valdžios, per palyginti trumpą laiką jis sugebėjo įsilieti į iškiliausių mūsų krašto žmonių gretas.

Iš pradžių, 1920 m., M. Romeris skiriamas apygardos teismo, o netrukus – aukščiausios teisminės instancijos – Vyriausiojo tribunolo – teisėju. Čia sėkmingai dirbo iki 1928 m., kai įsteigus specialią valstybinę instituciją valstybės įstatymams rengti ir tvarkyti – Valstybės tarybą prireikia M. Romerio kompetencijos ir Respublikos prezidentas skiria jį jos nariu. Paaiškėjus, jog demokratinės M. Romerio nuostatos ne visada buvo priimtinos į autoritarizmą linkusiai orientuotis Vyriausybei, po trejų metų iš Tarybos jis pasitraukė.

Tačiau ir toliau Lietuvos vyriausybė į M. Romerį kreipdavosi kaskart, kai tik iškildavo svarbūs, išsamų žinių ir didelės atsakomybės reikalaujantys dalykai, ir M. Romeris visada noriai atsiliepdavo ir puikiai pateisindavo rodomą pasitikėjimą. 1932 m. jam patikimas Lietuvos tautinio teisėjo pareigos Hagos tarptautiniame teisingumo tribunole, šiam nagrinėjant bylą dėl Klaipėdos krašto Statuto interpretavimo, o vėliau – 1938–1939 m. – lietuvių ir estų ginčą dėl atsiskaitymų už Panevėžio–Saldutiškio geležinkelio statybą. Jo laukė kiti ne mažiau reikšmingi ir atsakingi vyriausybinių pavedimų Lietuvoje ir užsienyje: jis buvo prie ministrų kabineto sudarytos konsultantų komisijos Klaipėdos krašto reikalams narys, kaip Klaipėdos krašto tarptautinių teisiųjų klausimų ekspertas dalyvavo Tautų Sąjungos 14-ojoje sesijoje Ženevoje.

Ir nepriklausomoje Lietuvoje M. Romeris išliko aktyvus visuomenės veikėjas. Sunku išvardyti draugijas ir organizacijas, kuriose jis daugiau ar mažiau reiškėsi stengdamasis įgyvendinti savo demokratinės idėjas. Ypač energingai darbavosi draugijose, užsibrėžusiose tikslą puoselėti draugiškus tautų ryšius ir bendradarbiavimą.

Kartu su įvairiapuse valstybine ir visuomenine veikla nuo pat Lietuvos universiteto gyvavimo pradžios, t. y. nuo 1922 m., M. Romeris įsitraukė į mokslinį pedagoginį bei administracinį darbą jo Teisių fakultete. Nuo to laiko universitetas tapo lemiamu veiksmu M. Romerio gyvenime. Mokslinę pedagoginę veiklą M. Romeris tęsė ir Lietuvai atgavus Vilnių. 1940 m. sausį jis kartu su Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto profesūra ir studentais persikėlė į senąjį Vilniaus universitetą ir tapo šio universiteto Teisės fakulteto branduolio dalimi.

Čia, savo jaunystės mieste, M. Romeris profesoriavo iki mirties.

Prof. M. Romeris buvo laikomas vienu geriausių fakulteto pedagogų, kūrybiškas, nuolat ieškantis efektyvių žinių perteikimo studentams formų. Pagrindinė prof. M. Romerio dėstomoji disciplina buvo konstitucinė teisė. Paskaitoms jis rengdavosi labai kruopščiai, skaitė garsiai ir ramiai, gražia lietuvių kalba. Jo paskaitos auditoriją patraukdavo gyvumu, vaizdingumu, netikėtais palyginimais, aforizmais ir sentencijomis.

Prof. M. Romerio santykiai su studentais buvo dalykiški, bet draugiški. Jų atžvilgiu profesorius buvo pabrėžtinai mandagus, pareigingas ir teisingas. Jo įsitikinimu, profesorių ir studentų turinti sieti abipusė pagarba ir pasitikėjimas įgyjami tik vertingais profesoriaus, kaip mokslininko ir žmogaus, darbais [3]. Šiuo požiūriu sau jis buvo labai reiklus.

Dėl savo žmogiškųjų savybių M. Romeris buvo didžiai vertinamas ir gerbiamas universiteto ir fakulteto bendruomenių. Šios jį net tris kartus rinko Vytauto Didžiojo universiteto rektori-

riumi. Rektoriaus pareigas su pertrauka jis ėjo septynerius mokslo metus (1927–1928, 1933–1939).

Vadovaudamas universitetui, M. Romeris uoliai rūpinosi kelti jo mokslo lygį, gerinti universiteto materialinę bazę, plėtoti jo tarptautinius mokslinius ryšius. Rektoriaudamas jis rūpinosi studentų buitimi, nuolat ieškojo būdų nepasiturintiems studentams materialiai remti. Dėl savo paprastumo Magnificencija M. Romeris studentų buvo labai mėgstamas, populiarus tarp jų, apie jį buvo pasakojama aibė anekdotų, jis neretai tapdavo karikatūrų ir šaržų herojumi. Bet šis studentiškas folkloras nebuvo piktas, jis tik patvirtina, kad tai išties būta įsimenančios, nepakartojamos ir nuostabiai spalvingos asmenybės.

Į rektoriaus postą 1939 m. išrinktas prof. S. Šalkauskis labai aukštai vertino savo pirmtako veiklą. Jis rašė, kad M. Romeris esąs vienas produktyviausių universiteto mokslininkų, jam esą būdinga „stipri intelektualinė kultūra, aiškus metodingumas, objektyvinis nusistatymas tiesos ieškojime“, taip pat „platūs kultūriniai interesai, ryškus individualinis stilius, originali mąstysena, savotiškas jungimas krašto tradicijų su modernaus gyvenimo reikalavimais“. „Jei prie to pridėsiu, – tęsė S. Šalkauskis, – kad prof. M. Romeris yra visuomeninio pobūdžio žmogus, sugebąs tinkamai vertinti ir intensyviai gyventi krašto, visuomenės, valstybės ir tautos interesais, tai bus aišku, kad tokiame rektoriuje mūsų universitetas turėjo ryškų reprezentavimą, kuris taip gražiai ir sėkmingai sugebėjo atstovauti universitetui tiek mūsų krašte, tiek ir už jo ribų“ [4, p. 145].

Į didįjį mokslą M. Romeris atėjo jau brandaus amžiaus, bet būdamas neeilinių gabumų ir ypač darbštus suspėjo padaryti pavydėtinai daug. Jo mokslinis palikimas įvairus ir gausus. Tai daugybė monografijų („Reprezentacija ir mandatas“, „Administracinis teismas“, „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“, „Istorinė Lietuvos sovietizacijos apžvalga ir konstitucinis jos įvertinimas“, didžiulis veikalų ciklas „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“ ir kt.) ir mokslinių straipsnių, kurie buvo spausdinami Lietuvos ir užsienio – Lenkijos, Prancūzijos, Rumunijos – teisiniuose leidiniuose. Jo darbai pasižymėjo tolerancija, jis drąsiai reišė ir gynė savo mintis, mokėjo nuodugnai, įtikinamai ir vaizdžiai jas argumentuoti. Jis nebuvo siauras specialistas – domėjosi ir tyrė įvairias administracinės, baudžiamosios, tarptautinės ir kitų teisės šakų, taip pat istorijos mokslų problemas. Būtent šis universalumas leido jam sėkmingai reikštis ne tik kaip aukštosios mokyklos profesoriui, bet ir kaip puikiam visapusiškam praktikui. Tačiau pagrindinė jo mokslinio darbo sritis – konstitucinė teisė, kurioje buvo laikomas visuotinai pripažintu autoritetu.

M. Romerio, teisinį išsilavinimą įgijusio Rusijoje, mokslines pažiūras paveikė ten vyravusios koncepcijos, ypač profesoriaus, vieno psichologinės teisės mokyklos pradininkų L. Petražickio idėjos. Tačiau kur kas didesnę įtaką jam padarė studijos Paryžiuje. Čia jis gerai susipažino su XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Vakarų Europos, pirmiausia Prancūzijos, teisės teoretikų darbais. Tarp jų – profesorius teisės pozityvistas A. Esmeinas, institucionalizmo atstovas M. Horiou, solidarizmo šalininkas L. Duguitas ir kiti. Tačiau net ir naudodamasis savo pirmtakų darbais, moksle M. Romeris nėjo išmintais takais, atmetė tai, kas, jo manymu, buvo perdėta ar klaidinga. Jo pažiūrų originalumą sudarė liberalios doktrinos ir socialinio solidarumo idėjų sintezė.

Už mokslo darbus 1926 m. M. Romeriui buvo suteiktas profesoriaus mokslo pedagoginis vardas, o 1932 m. – teisių daktaro laipsnis. Jo mokslinė veikla buvo aukštai įvertinta ne tik savo krašte, bet ir užsienyje. Jis išrinktas Čekoslovakijos mokslo ir meno akademijos, Tarptautinio Prancūzijos revoliucijos instituto nariu, Rumunijos karališkojo administracinės teisės instituto nariu korespondentu.

Daug ir produktyviai dirbdamas, M. Romeris rūpinosi, kad mokslinės kūrybos baruose kuo aktyviau reikštųsi ir jo kolegos. Jis pabrėždavo, kad mūsų nedideliame krašte šis reikalas esąs nepalyginti aktualesnis nei kraštuose ir tautose, turinčiose daugiau mokslo pajėgų, daugiau universitetų ir kitų mokslo įstaigų, turtingesnę mokslo literatūrą [5, p. 4].

Profesoriaus M. Romerio nuopelnai savo kraštui įvertinti Vytauto Didžiojo ir Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino antrojo laipsnio ordinais. Jam įteiktas Latvijos Trijų Žvaigždžių antrojo laipsnio ordinas, jis išrinktas Prancūzijos Garbės legiono karininku.

Parašyti daugiau nei prieš pusšimtį metų M. Romerio mokslo darbai tebėra aktualūs ir mūsų dienomis. Juose propaguojama teisinė valstybė, puoselėjamos nekintančios demokratinės vertybės, todėl jie yra lietuvių teisinės literatūros aukso fondo dalis.

LITERATŪRA

1. **Mykolo Romerio** autobiografija // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. T. 13. – Vilnius, 1996.
2. **Römeris M.** Dienoraštis // Kultūros barai. 1990. Nr. 7–8.
3. **Römeris M.** Sveikinimai–linkėjimai // Studentų dienos. 1937. Nr. 1.
4. **Šalkauskis S.** Universiteto koncepcija // Židinys. 1939. Nr. 8–9.
5. **M. Römerio** 1941 m. egzaminų apyskaita // Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 138, saug. vien. 2284.

